



ДЖОН КЕЙХИ



УЛОВИ



СЪРЦЕТО НА



СИЦИЛИЯ



НЕПОЗНАТИ МЕСТА И  
ОБАЯТЕЛНИ ХОРА, КОИТО  
ПЛЕНЯВАТ ЗАВИНАГИ



ера

**ДЖОН КЕЙХИ**

**УЛОВИ СЪРЦЕТО НА СИЦИЛИЯ**

SICILIAN SPLENDORS

Text Copyright © 2018 by John Keahey

Published by arrangement with St. Martin's Press

All rights reserved.

© Марин Загорчев – превод

© Фиделия Косева – художествено оформление на корицата

© Издателство ЕРА, София, 2019

ISBN: 978-954-389-521-2



# СИЦИЛИАНСКИ ПРЕЛЕСТИ

## 1.

### Улица „Езическа“

„През цялата история на човечеството нито една земя и никой народ не са страдали толкова силно от робство, от чуждоземни завоевания и потисничество и никой не се е борил толкова отчаяно за свободата си, колкото Сицилия и сицилианците. Почти от времето, когато Полифем се разхождал около Етна, или когато Деметра учела сикулите<sup>1</sup> да отглеждат пшеница, до наши дни Сицилия е била поле на постоянни нашествия и войни и на непоколебима съпротива. Сицилианците са смес от почти всички южни и северни народи; първо, коренните сицилианци, финикийци, картагенци, гърци и роби от всички страни под небето, докарани на острова за търговия или във време на война; после араби, нормани и италианци. През всичките тези промени сицилианците са се борили и продължават да се борят за свободата си.“

–Карл Маркс и Фридрих Енгелс,  
Събрани произведения

Принудих се да наруша първия си обет (и един от най-важните), който си бях дал: да карам само по междуградските пътища и да не стъпвам на магистралата. Времето летеше; до обяд – след като тръгнах от Палермо около 9.00 по шосе SS113<sup>2</sup> на изток, по Тиренското крайбрежие – стигнах едва до Чефалу.

Движението през крайбрежните градчета бе натоварено. Тесните улички бяха задръстени с хаотично паркирани леки автомобили и камиони – нещо обичайно за най-южните райони на Италия. Колите се разминаваха на милиметри и шофьорите често трябваше да прибират страничните огледала, за да осигурят още едно пръстче място, а онзи отпред просто спира от време на време да си поприказва с приятел на тротоара. Отдавна се бях научил да се държа като сицилианец зад волана в подобна обстановка – няма смисъл да натискаш клаксона, хората рано или късно ще се наприказват и шофьорът пак ще потегли. През годините, когато изразявах негодуванието си срещу

---

<sup>1</sup> Сикулите са древни обитатели на Сицилия, заселили се тук през 8–7 в. пр.н.е. Наричат ги също сикели и сикени, според историците, тези племена дошли от континентална Италия. – Б. ред.

<sup>2</sup> Тук и по-нататък в книгата обозначението SS отговаря на statale/strada – в Италия това са обикновените съобщителни пътища. – Б. ред.

някоя бюрократична спънка или висенето в тези безобразни задръствания, сицилианските ми приятели често ме успокояваха:

– *Tranquillo*, Джон. *Tranquillo!* Все някога ще стигнеш. Няма смисъл да се ядосваш.

С тази скорост планът ми да стигна до вечерта в Кастилионе ди Сичилия, на южния склон на Пелоританските планини, бе обречен на провал. Щеше да се наложи да шофирам много след залез слънце, за да измина този последен участък до град, в който никога преди това не бях ходил и който изглеждаше на картата на айфона ми като лабиринт от тесни, криволичещи еднопосочни улички.

Отбих от крайбрежното шосе, което приятно лъкатуши между селца и маслинови горички, и излязох на стерилната магистрала Палермо–Месина с нейните километрични тъмни тунели и високи скорости. Умно решение. Прелетях километрите неусетно. Само за трийсет минути стигнах до Капо д'Орландо и изхода от магистралата за шосе SS116, където можех спокойно да започна изкачването по западния хребет на Пелоританските планини, в най-североизточната част на Сицилия. Щях да преваля най-високата точка и да се спусна от другата страна до северния склон на най-големия активен вулкан в Европа – Етна, и до Кастилионе. Това селце трябваше да ме приюти за почти две седмици, докато обикалям из него и някои съседни планински села в първия етап от моето търсене на сицилианския дух.

През годините много пъти съм скитал из Сицилия и по различни части на Апенинския полуостров, почти винаги с кола, и – освен ако времето не ме притиска, което почти никога не се случва, – старателно избягвам магистралите. Не заради таксата обаче, проблемът е, че също като американските междущатски пътища тукашните магистрали „пропускат“ малките населени места. Виждате село на върха на някой хълм в далечината и закопнявате да го изследвате, но го подминавате, преди да успеете да реагирате...

Когато пътувате по националните, провинциалните и селските пътища, сте принудени да карате по-бавно. И да изследвате. Тези по-тесни шосета дават възможност на пътешественика да поспре, да се наслади на едно кафе в местния бар, да обядва или да вечеря в някоя семейна *trattoria*<sup>3</sup>, където може би има само пет-шест маси. А пък магистралата предлага само ярко осветени сервизни станции и кафетерии на големите вериги.

В този ден в началото на март, сред поривите на вятъра и откъслечните превалявания, шосе SS116 ме качваше все по-нагоре и по-нагоре по завои, които понякога напомняха витки на тирбушон. Въпреки че беше национален път, нещо като федералните шосета в Съединените щати, той бе широк само колкото да се разминат две коли – като повечето пътища в Сицилия, и доста занемарен. На места предупредителни знаци указваха, че части от платното са пропаднали и имаше къси отсечки само с чакъл. На много от завоите почти нямаше видимост и се налагаше да свириш с клаксона, за да предупредиш шофьорите в отсрещното. Всеки път трябва да свиквам с това, но обикновено започвам да карам като истински сицилианец за около ден, да сменям предавката с по-ниска или по-висока в зависимост от завоите и да свирия с клаксона за предупреждение към всеки наблизо. На местата, където може да мине само една кола, започваш да усещаш инстинктивно кога идващият насреща автомобил ще спре, за да ти направи път, или трябва ти да го пропуснеш.

---

<sup>3</sup> Гостилница. – Б. ред.

Високо, почти на върха на първия хребет на Пелоританските планини, спрях малко след Назо. Ниско долу се виждаше малкият анклав Фикара, а далеч на север – Тиренско море и три от седемте Еолийски острова: Салина, Липари и Вулкано. Приятна гледка. Високите облаци разсейваха светлината и всеки остров се открояваше като тъмно възвишение с плавни форми на фона на онова, което в „Илиада“ и „Одисея“ Омир нарича „море с цвят на тъмно вино“.

Това шосе минава през регионалния парк „Неброди“, обявен за такъв с цел защита от презастрояване. В миналото тази област, както и съседните планини Мадоние, на запад, е била покрита с необятни иглолистни и широколистни гори. Вековете на хищническо изсичане на горите поради неутолимия апетит на корабостроенето в средиземноморските империи оставили Сицилия изнасилена, ограбена и лишена от възможността да използва богатствата си. Планинските склонове били напълно оголени, без дори мисъл за възстановяване. В миналото климатът на острова бил много по-хладен от днес и горите нямали особен шанс да израстат наново.

Първите три месеца на 2016 г. бяха студени и дъждовити, във високото на места все още имаше сняг, но в Сицилия такива зими са изключение в наши дни. Лятото е изключително горещо и това придава специфичен смисъл на изрази като „изгоряла земя“ и „африканизация“ на Сицилия. Сицилианската ела, типична за тукашните планини, отдавна е изчезнала. Според един източник в света са останали само двацет и един възрастни екземпляра от този вид дърво. Опитите за създаване на по-мощни насаждения се провалят поради интензивното пасищно животновъдство и постепенната промяна на климата към все по-горещ и по-сух.

След последния хребет откъм юг SS116 се спуска в голяма равнина под северния склон на Етна. Докато карах по завоите надолу, към подножието на Пелоританските планини, подминавах стада от овце и крави, пасящи по склоновете, терасирани от земеделците може би преди хилядолетия. Сега много от тези *terrazze* са запуснати и обрасли с храсталаци, а тук-там се вижда и някоя порутена каменна къща или колиба. Беше очевидно, че много ферми са отдавна изоставени, а семействата заминали за Америка или Австралия в края на XIX и началото на XX в. Други напуснали острова след Втората световна война, прогонени от разрухата, която оставят след себе си такива събития. Много хора така и не се върнали да се погрижат за селските си имоти или за жилищата в близките градчета. Техните потомци, възпитани като коренни американци или австралийци, може би не се интересуват или дори не знаят за изоставената собственост на своите предци. Остава само земята и порутените постройки, а населението по тези места намалява. Ако някой, може би по-младите поколения или чужденци, реши да се засели отново тук, за предпочитане е къщите да бъдат реставрирани, за да се запази характерът на средновековните селища. Малко хора тук проявяват американската склонност да разрушат старото и да построят изцяло съвременна сграда. Обновените къщи изглеждат древни отвън, но са със съвременен интериор.

Единственото свидетелство, че тук някога е имало земеделие, са малките семейни зеленчукови градини, в които се гледат достатъчно зеленчуци за прехрана или за продан от време на време на седмичния пазар в селото. Крави, овце и кози скитат из буренясалите парцели, раззеленени благодарение на зимните валежи, но земята ще покафенее и изсъхне до юли-август и ще стане уязвима за честите горски пожари.

Спрях на един завой високо над Рандацо, кръстопът по пътя за Кастилионе, и се загледах как един овчар и кучето му карат стадото нагоре по стръмен хълм към пасище, вече разделенило се в началото на пролетта. Животните се скриха зад ниско възвишение, образувано преди хилядолетия като отдушник на газове, изригващи от дълбините на Етна.

Рандацо е средновековен град, значително модернизирани след Втората световна война, но с типичните древни църкви и множество старинни сгради, оцелели от войната или възстановени по-късно. Векове наред Рандацо е бил кръстопът на военни походи с огромни армии. Именно тук, след дебаркирането далеч на запад – в Трапани, през лятото на 1282 г. испанският крал Педро Арагонски минал с войските си към Месина, на североизточното крайбрежие. Той предложил да помогне на разбунтувалите сицилианци да прогонят французите по времето на така наречената Сицилианска вечерня, ако в замяна го признаят за крал на Сицилия. Пак в този регион през 1719 г., в село Франкавила, управляващите испанци били разгромени от австрийците в една от най-големите битки след Пуническите войни между Рим и Картаген в древността. Това се случва в хода на така наречената Война на четворния съюз. След падането на Месина австрийците обсаждат Палермо. Австрийската победа обаче била за кратко. Четиринайсет години по-късно испанците се завръщат и завземат Неапол – през 1734 г., а Сицилия – на следващата година. Франкавила, възникнала около едно абатство в края на XI в., добавя през 1863 г. към името си „ди Сицилия“, за да се разграничи от седемте други Франкавили, съществуващи из цяла Италия.

Рандацо е един от главните центрове в района, разположени най-близо до главния кратер на Етна, обаче лавата милостиво го пропуска от векове. Преди няколко години минавах наблизо и въпреки че самият град не ме привлече, районът наоколо ме заплени. Беше в началото на юли и безкрайните добре напоени лозя блестяха неописуемо с гроздовете си под яркото безоблачно небе. Виното „Етна“ се произвежда и тук, и на други места по билото на вулкана и навсякъде се виждаха натезали от плод гроздове.

Селските пътища минават през по-млади вулканични скали на различни етапи от превръщането им в плодородна почва. След стотици години върху пръстта, образувана от тези черни магмени скали, изригнали от дълбините на Североизточна Сицилия преди хиляди години, ще има нови насаждения. Ниски треви и храсти вече завземат тази нова територия. Сред тях е и жилавата *ginestra*, известна при нас като „жълтуга“, и благодарение на нейните силни корени природата неумолимо надробява застиналата лава. В същото време вулканичният камък се използва и за изграждане на разделителните стени между имотите и за ограждане на пътищата, а още от древността – за строеж на къщи, храмове и църкви.

Благодарение на спестеното време по магистралата все още бе достатъчно светло, за да намеря пътя до Кастилионе ди Сицилия, или Кастиджуни, както е наричан преди обединението на острова с континентална Италия през 1860 г. Както и при Франкавила, новият завоевател, Рим, добавил „ди Сицилия“, за да не се бърка с всички останали Кастилиони на полуострова.

Няколко минути след като излязох от Рандацо, и по-рано, отколкото очаквах, поредният завой се оказа задънен. Рязко завих наляво и точно пред мен, високо на един хълм, закътани в седловина заедно с останките от стар замък, видях

бледожълтите къщи на Кастилионе. Изникнаха по цялата широчина на седловината, хаотично разхвърляни, постройките блестяха под прасковено оранжевата следобедна светлина.

В продължение на няколко километра пътят минава между лозя, затворени зад масивни огради и тежки железни порти, през градини от наскоро подрязани маслинови дървета и от време на време покрай споменатите голи полета от застинала древна лава. След няколко минути асфалтът постепенно, а след това внезапно се откъсна от дъното на долината и древната лава, прорязана от река Алкантара. След неколкостотин метра шосето, водещо нагоре към градчето, се стесни до едно платно. Карах със свито сърце, надявайки се, че пред мен няма да изскочи друга кола и да ме принуди да се връщам надолу. Имах късмет. Най-сетне излязох на най-високото и се спуснах към малък градски площад с няколко улици в различни посоки. Някои бяха еднопосочни, други – двупосочни, но всичките тесни и с паркирани коли, които още повече стесняваха мястото за преминаване.

Дадох си сметка, че ще бъде истинско приключение, докато намеря хотелчето „Борго Санта Катерина“, към чието име бяха лепнали странното допълнение „*albergo diffuso*“<sup>4</sup>. Спрях до група възрастни мъже, застанали пред бара, както често може да видиш из италианските и сицилианските селца. Надникнах вътре и видях маси, около които седяха още мъже на средна и в напреднала възраст и играеха карти.

– *Buonasera. Dove la Borgo Santa Caterina?* – После добавих фразата от сайта на хотелчето: – *C'e l'albergo diffuso.*

Нямах представа, какво означава, но хората веднага ме разбраха.

– *Ahh, Valentino!* – каза единият, произнасяйки името на собственика на хотела, което знаех от отговора му по имейла.

– *Si* – отговорих зарадван, че знаят хотела.

Един от мъжете избълва лавина от указания, които звучаха повече на сицилиански, отколкото на италиански, но аз общо взето го разбрах. „Вървете по тази улица, завийте наляво, пак завийте наляво и продължете нагоре по улицата...“ Тук изгубих нишката, но реших да действам стъпка по стъпка. След дълги години пътуване с кола из Италия и Сицилия бях вече доста смел.

Махнах с ръка на хората, благодарих и тръгнах. След няколко минути се върнах при същата групичка мъже. Не бях обиколил в кръг, а излязох от друга улица. Пак им махнах, те пак се усмихнаха и кимнаха, но аз не спрях. Опитах пак, този път завих по една по-ниска уличка на тясно кръстовище. Тук, около периферията на центъра на селото, видях табела за хотел със стрелка, сочеща надясно. Завих и продължих около 150 метра. Пътят толкова се сви, че колата едва минаваше, но отпред се видя ярко боядисана входна врата. Натиснах копчето за автоматично прибиране на страничните огледала и спрях пред вратата, където имаше точно толкова място, колкото да успее да сляза.

Администраторът Розарио ме посрещна на английски. Записа паспортните ми данни и излезе да ми помогне с багажа. Докато пренасях чантите си в стаята, разбрах какво означава *albergo diffuso*. След три къси редици от стъпала (не искам да кажа „тесни“ отново, но точно такива бяха), от чиито площадки тръгваха коридори в различни

---

<sup>4</sup> Терминът означава буквално „разпространение на хотели“ – съвременна стратегия за развитие на туризма. – Б. ред.

посоки към различни сгради, най-накрая стигнах до стаята, в която щях да спя през следващите единайсет дни.

Това не беше традиционен хотел с всички удобства под един покрив. И разбира се, нямаше асансьор. Сградите, макар и отделени, образуваха цялостен комплекс. „Криволичещите и тесни“ стълбища, водещи стръмно нагоре към околните улички, са често срещано явление в тези сицилиански планински градчета, основани през ранното средновековие, или даже още по-рано, от гърците, римляните, арабите или норманите. В крайна сметка колко широка трябвало да бъде една улица в онези времена, за да мине каляска или каруца, а сградите можело да бъдат сбутани максимално близо една до друга? Да се разрушават средновековни сгради за разширяване на улици, е нещо, за което местните дори не биха помислили, освен може би в големите градове.

После трябваше да преместя колата.

– Паркинът е отзад – каза Розарио и посочи към по-широката част на улицата.

Явно видях ужаса в очите ми. Бях влязъл лесно, но излизането на заден ход щеше да е много по-трудно. Изобщо не ме бива.

– Ще го направя вместо вас – каза той с обнадеждаваща усмивка. – Постоянно го правя.

– Не – уверено отказах аз. После добавих решително на италиански: – *Provero*. (Ще се опитам).

Това перчене продължи няколко минути. Въпреки че нищо не се беше разместило откакто пристигнах, една сграда и нисък каменен зид от другата страна ми се видяха доста по-близо... Розарио ме напътстваше с жестове, но по едно време поклати глава и извика:

– Стой! Стига!

Дръпнах напред, слязох и му дадох знак да се качи. След десет секунди колата ми бе във вратата на уличка и се надявах никога да не попадне там отново. Паркирах малко по-надолу, до каменна стена, покрита с дебели лиани. Върнах се в стаята, взех си душ и си смених ризата. После слязох по трите реда стълби в приемната, където Розарио приготвяше вкусен късен обяд с „паста помодоро“.

Редно беше да се подремне. Кастилионе, сега в разгара на *riposo pomeridiano*, следобедната почивка, сигурно бе празен; магазините и барът – един или два, бяха затворени. Розарио каза, че не се очаква да се случи нищо интересно до пет и трийсет или шест „най-рано“. Беше краят на февруари. Небето бе затулено от сиви облаци и леко ръмеше – сицилианците наричат този дъждец *chioviri assuppaviddrani*, „измокрящи селянина“. Реших, че мога да почакам.

Моята просторна стая беше топла, леглото изглеждаше удобно. Средновековната сграда, с два етажа по-високо от онази, където бе рецепцията на Розарио и масата за закуска, бе обновена. Улицата над комплекса водеше към горната част на селото със собствена централна пиаца, бар, магазини и единствената банка тук. Разопаковах си нещата, пъхнах се под завивките и поспях хубаво три часа – достатъчно, за да си почина от дългото шофиране по криволичещи планински пътища.

След тази кратка дрямка се преоблякох подobaващо за сицилианската зима, слязох на улицата и тръгнах на петнайсетминутна разходка към долния център. Продължаваше да ръми. Предположих, че изразът „измокрящ селянина“ ръмеж идва от времето, когато работещите на полето е трябвало да се трудят въпреки влагата, докато земевладелецът си стои въщи пред камината или се разхожда с покрита каляска.



Улицата бе леко стръмна и вечерната светлина стигаше колкото да различа силуета на седемстотингодишната кула от пясъчник, наречена У Каницу на сицилиански. Няколко дни по-късно новите ми приятели ми разказаха, че някога мълния разцепила кулата и сега само една голяма циментова кръпка я държи да не се разпадне. Тази кула и руините на норманския замък от XII в. високо над селото доминират пейзажа и подчертават усещането за история, от което никога не можеш да се отърсиш в Сицилия.

Панорамата в далечината с лозя и бадемове горички чак до северния склон на Етна, пресечена от сребърната ивица на пътя, водещ към брега на Йонийско море някъде далеч надолу, почти не се е променила – както подозирам, – от стотици години.

Бензиностанцията в долната част на улица „24 май“, на която се намираще хотелът ми, бе отворена. Така разбрах, че следобедната почивка е приключила и центърът на селото вече се е оживил. Тръгнах наляво, към главната улица, и минах край малък автосервиз, вътре хвърчаха искри от електрожен. Заварчикът погледна към мен, вдигна защитния екран, усмихна се и махна кратко на напълно непознат минавач! Виждах това почти всеки ден от престоя ми в Кастилионе и всеки път ми кимваше за поздрав, когато мина за вечеря към единствения ресторант в града, или за да взема нещо от аптеката или магазинчето за хранителни стоки, или просто за да поседна на пейка в малкия парк сред тийнейджърите и по-възрастните мъже, наслаждавайки се на спускащия се здрач.

По време на тази първа разходка забелязах керамична плочка, закрепена на една стена.

Беше име на човек, изписано със светлосини букви на бял фон и дата 18 август 1943 г. Подобни плочки имаше из цялото село. Поразпитах и научих, че са в памет на шестнайсет кастилионци, екзекутирани от отстъпващите германци след десанта на съюзниците в Сицилия пет седмици по-рано, на 10 юли. Това, което правеше тези убийства особено варварски, бе фактът, че Германия и Италия все още са били съюзници, когато се е случило.

Британските и канадските войски се сражавали с германците по цялото източно крайбрежие на Сицилия към Месина. Американците настъпвали по диагонал през острова, по-далеч на северозапад, по посока Палермо. Част от отстъпващата армия за кратко спряла в Кастилионе. Жителите на градчето, попаднали в епицентъра на съюзническото нашествие, били гладни. Един германски камион доставял храна за войниците и неколцина местни откраднали продукти от него. Разгневените германци екзекутирали няколко души на различни места край града, ранили двајсетина и задържали за кратко двеста пленници. Паметните плочки, поставени няколко години преди моето посещение през 2016 г., маркираха местата, където били застреляни хората. На една плочка бе изобразена възрастна жена, която по необясними причини била хвърлена от балкончето на дома си на улицата.

Това зверство, извършено срещу италианци, докато страната им все още била съюзник на Германия (Италия капитулира пред американските и британските войски две седмици по-късно), е първото от 180 кланета, извършени от германците срещу невинни цивилни на италианска земя в рамките на следващите двајсет и един месеца на войната. Историкът Масимо Сторки отбелязва, че по ирония на съдбата, последното клане, организирано от германците на полуострова – в Болцано, в най-северната част на Италия, – е извършено на 3 май 1945 г., на следващия ден, след като германските войски в Италия капитулират пред съюзниците. Били убити повече от петнайсет души.

В много италиански и сицилиански селца има военни паметници, на които са изписани имената на загиналите местни жители в една или друга война. Такава съдба може да се очаква все пак за хората в униформа. Но когато плочките отбелязват места, където са застреляни невинни мъже, жени и деца, чувствителният пътник се стъписва. Мисля, че докато скитах по улиците на Кастилионе ди Сичилия в продължение на почти две седмици, видях всичките шестнайсет керамични плочки. Всички хора, с които говорих по време на посещението, млади и стари, знаеха историята на случилото се в тяхното село.

Почти всички знаеха и за по-ранните събития. Веднъж ми разказаха за процъфтяващия в миналото еврейски квартал, датиращ поне от XIII-XV в. Все още запазените от него сгради, рушащи се и повечето необитаеми, се намират в непосредствена близост до странно наречената „Виа Пагана“, или „Улица езическа“. Четина Качола, директор на туристическия център в Кастилионе, ми я посочи и просто каза:

– Това не е християнска улица.

Не го каза като нещо отрицателно, а само като обозначаване на мястото, където са живели нехристияните и където през Средновековието рядко стъпвали католици.

Това откритие ме доведе до друга история, която ми помогна да си обясня защо изоставеният еврейски квартал е останал пуст векове наред. През 1491 г. местният католически свещеник повел шествие от вярващи със статуя на сваления от кръста Христос. Стигнали до дома на равин Битон, който счел християнското шествие за обида към евреите.

Днес никой не знае защо свещеникът е повел вярващите в това начинание. Може би за да провокира конфронтация, или просто за да наложи авторитета на църквата.

Някой от прозореца на равина хвърлил камък по отца. Не улучил него, а статуята и счупил едната ръка на Христос. Това разгневило вярващите и двама братя – Андреа и Бартоломео Кризис – нападнали и убили равина. Новината за този необичаен инцидент се разпространила надалеч. Испанските монарси Фернандо и Исабела научили за това нападение и похвалили братята. През 1492 г. същите тези владетели, които подкрепили експедицията на Христофор Колумб до Новия свят, създали испанската инквизиция. Първоначално задачата е била да проверява дали новопокръстените в християнството евреи, наричани *conversos* на Иберийския полуостров и *neofiti* в Сицилия, са истински вярващи, или само се представят за такива.

По-късно Фернандо и Исабела постановили всички непокръстени евреи от Сицилия, включително тези от Кастилионе, да бъдат прогонени от острова. Имуществото на евреите било конфискувано и разделено между църквата и местните аристократи. Тези хора обаче били икономическа сила за Кастилионе и за Сицилия и прогонването им довело до тежки икономически последици за острова за дълги години напред.

След нашата разходка по „Виа Пагана“ Четина ме взе с колата си и ме закара в покрайнините на селото по тесен селски път с табела, сочеща към „Куба Бизантина“. Това бе православна църква, една от най-ранните в Сицилия, известна като „Куба ди Санта Доменика“.

Беше много стара, може би от XII в., когато норманите владеели острова и допускали практикуването на православието в тази част от територията.

Няколко дни по-рано търсих сградата, но отначало се изгубих и я открих едва когато реших да завия надясно, по един застлан с калдъръм път, вместо наляво. Тежката желязна входна врата бе заключена с катинар; обиколих сградата, сравнително малка за църква, и можех само да гадая какво има вътре. Стените отвън бяха от тъмни, грубо одялани вулканични камъни. Имаше следи от хоросан и на места от тухли.

Четина носеше ключа. Тя отвори тежката ръждясала врата и влязохме в помещение с ронещи се стени. Самата постройка бе с правилна геометрична форма, с три апсиди, разположени на кръст. В двете странични апсиди имаше малки параклиси. Колоните бяха квадратни и очертаваха центъра на светилището откъм двете къси страни. Прозорецът на задната апсида, зад олтара, гледаше на изток. Това разположение, както разбрах по-късно, улавяше светлината на пълната луна по Великден.

Тук и там по стените и във вътрешността на купола личаха бледи следи от бои, единственото останало от великолепни стенописи на неизвестни художници, в което не се съмнявах. Поспях на мястото, където се е намирал олтара, за да се насладя на тържествената атмосфера и прохладата след сицилианската жега отвън. След известно време затворихме отново тежките крила на вратата и отидохме отзад, където обикалях преди няколко дни. Ниска, порутена стена ограждаше нещо, което явно е било допълнение към основната постройка, а сега е само един буренясал участък. Отзад имаше още разпръснати камъни. Четина ми каза, че в миналото тук имало малък манастир. Очевидно с течение на вековете много от камъните на манастира бяха изнесени и използвани от местните селяни за огради и къщи.

Терминът „куба“ беше нов за мен. По-късно разбрах, че това е стил, използван в източноправославните храмове след падането на Римската империя. Византийците завзели острова през 536 г. и после построили няколко такива гръцки православни църкви. Когато дошли мюсюлманите, повече от три века по-късно, както и толерантните нормани, оставили много от тях да функционират като християнски храмове, особено в източната част на острова.

Четина ми даде знак да я последвам по един страничен път, продължаващ в пътека. Минахме може би неколкостотин метра по осеяно с камъни поле. Постепенно шумът от течаща вода се усили и след няколко минути стигнахме до рекичка, придошла от зимните дъждове, обливаща по-малки и по-големи камъни и образувала множество водопадчета.

– Това е Алкантара – каза ми Четина на италиански. – Едно от любимите ми места.

Знаех река Алкантара от предишното си пътуване в Сицилия. Но частта, която видях тогава, се намираше по-надолу по течението, на изток, където тя прорязва дълбоко и широко дефиле, Голе дел'Алкантара, близо до Франкавила ди Сицилия. Гледах как сицилианци и туристи се пръскат потопени до кръста във водата, течаща между високи стени от зашеметяващо разноцветна лава, изливала се и застивала в древното корито хилядолетие след хилядолетие, изригване след изригване. Освободила се от това древно препятствие, Алкантара тече през южния край на Пелоританските планини към Йонийско море, близо до Джардини-Наксос.

В любимия участък на Четина, изпълнен с прясна вода от склоновете на планината Неброди, близо до „Куба бизантина“, реката е тясна и дива като планински поток в Скалистите планини. Тук човек по нищо не можеше да предположи какво става на трийсетина километра по на изток. Седмици по-късно някой ми каза, че в тази река отново се е завъдил местен вид пъстърва, която почти изчезнала след пресъхването на

редица сицилиански реки, някои от които дори били плавателни в далечното минало. Алкантара, дълга около петдесет километра, е една от последните постоянно течащи реки на целия остров. Други – известни са най-малко двайсет и осем – пресъхват през по-голямата част от годината. Две големи реки, които прииждат от пролетните дъждове и топящия се сняг, но по-късно пресъхват, са Салсо, спуска се от планината Мадоние и тече на юг към Ликате, и Гранде, успоредна на един участък от магистралата и вливаща се в морето край Имера, на северното крайбрежие. Колкото и да е странно, в древни времена тези две реки, течащи в противоположни посоки, носили едно и също древно име – Химера.

Докато бях в Кастилионе често минавах по „улицата на езичниците“ и размишлявах за инквизицията и нейното мъчително въздействие върху хиляди човешки съдби. С времето тя разширила обхвата си отвъд простото разобличаване на прикрити юдаисти и инквизиторите започнали да преследват и добри християни, които подозирали в ерес. Забутвах се в някоя уличка, харесвах си някоя ниска стена, сядах на нея и изучавах изоставените сгради, туфите диви жълти цветя и други растения, избуяли от дупките в каменните зидове с цвят на пчелна пита или от пукнатините на разбитата настилка. Покривите, в различни етапи на разпад, ми напомняха за пасаж от една книга на сицилиано-тосканската писателка Дачия Мараини: „тези пусти покриви, на които расте всичко, от див лук до резене, от каперси до коприва“. Така описва очуканите покриви на изоставените сгради през осемнайсети век – и почти нищо не се беше променило през двайсет и първи. Нямаше нито един здрав прозорец и в стаите бе пълно с птичи гнезда.

Това някогашно еврейско гето беше най-разбитият от всички квартали на Кастилионе. Нунцио Валентино, енергичният четирийсет и две годишен собственик на моя хотел, ми каза, че в цялото село има около четиристотин празни жилища – и много от тях са в бившия еврейски квартал. Една година след моето посещение, през април 2017 г., прочетох постинг, с който Нунцио съобщава, че неговата концепция за *albergo diffuso* започва да се разпростира извън комплекса „Борго Санта Катерина“. Той заявява, че още дванайсет сгради в рушачия се еврейски квартал, известен като Санта Мария, ще бъдат преустроени в „алберго дифузо“, с двайсет стаи и четирийсет и пет легла. По негови думи проектът ще отнеме три години и ще получи европейско финансиране. Очаква се ЕС да отпусне сто милиона евро, които ще бъдат похарчени до 2023 г. за възстановяване на изоставени сгради в историческите центрове на Сицилия. Парите, разбира се, не са достатъчно, за да помогнат на всичките три хиляди и шестстотин села с население под пет хиляди жители, но това е едно добро начало.

Миналата зима имаше проблеми със сградите в квартал Санта Мария, които в продължение на десетилетия са стояли „занемарени и в много лошо състояние“. В писмо до мен през януари 2017 г. Нунцио говори за група къщи, „които могат да представляват сериозна заплаха за сигурността на пешеходците и туристите; носещите греди са стари и в лошо състояние, а опасността става още по-голяма при силни валежи“. Явно през есента и зимата на 2016 г. в североизточния край на острова бяха паднали силни дъждове и по улицата нападали откъртени камъни от тези изоставени сгради.

На края на писмото той питаше риторично: „Кой е собственикът?“ През пролетта на 2017 г., изглежда, очакваше той да стане собственикът – и доброволен реставратор – на някои от тях.

Много изоставени сгради в Кастилионе ди Сичилия и в други изолирани села на острова се предлагат за закупуване, обикновено на много ниски цени, от частни лица и потенциални собственици на хотели или къщи за гости – при условие, че досегашният собственик или наследниците му могат да бъдат намерени. Уловката – купувачът трябва да се ангажира да извърши пълен ремонт, обикновено в рамките на две години след покупката. Такъв ремонт вероятно струва хиляди евро. Според различни репортажи чуждестранни купувачи, включително потомци на местни жители, емигрирали в Америка през миналия век, вече проявяват интерес към тези сицилиански селца.

Нунцио казва, че през 60-те години на XX в. населението на Кастилионе е наброявало дванайсет хиляди жители. Сега, през второто десетилетие на XXI в., в градчето и околността живеят около 3200 души. Той смята, че много от сградите в този квартал, първоначално свързан с евреите, може би са били обитавани до края на Втората световна война, когато много сицилианци, отчаяни от безработицата в опустошената от войната икономика, са емигрирали в последната голяма италианска диаспора.

– Американците второ и трето поколение идват в моя *albergo diffuso* и ми показват снимки на стари къщи, където са живели техните предци, преди да заминат – каза ми Нунцио. – Къщите още стоят, някои – обитавани, други – не. Това е емоционален момент за много от гостите ми.

С течение на времето научих доста за концепцията *albergo diffuso*, бавно развиваща се в Сицилия и Италия, докато бях в „Борго Санта Катерина“ и по-късно на една среща с член на сицилианския парламент в Палермо. Нунцио Валентино заслужава признание като създател на един от първите хотели от този тип на острова. В края на 2016 г. той откри още един *albergo diffuso* в селцето Галодоро, високо сред хълмовете над Таормина, и преговаря с кметовете и на други населени места.

Той живее в Джардини-Наксос, на няколко километра от Кастилионе, на брега на Йонийско море. Качва се до „Борго Санта Катерина“ няколко пъти в седмицата, за да обслужва гостите. Нунцио открил хотела през 2004 г. с четири стаи, в които през първата година отседнали само шепа туристи. Когато отидох там, дванайсет години по-късно, беше купил съседните сгради – отгоре и отстрани на първоначалния комплекс, разполагаше с шестнайсет стаи и привличаше шест хиляди посетители годишно. Десетгодишният му план бе сто стаи с двеста легла. Имотът на Нунцио се намира в периферията на историческия център, близо до древния и изоставен еврейски квартал, където смята да се разшири през следващите три години. По-високо в планината има още два традиционни хотела.

Съмнявам се, че Нунцио ще постигне своята амбициозна цел, но ако успехът му зависи от неговата енергичност, такава никак не му липсва. Нунцио говори отсечено и припряно и е винаги в движение. Сяда да поговорите, но изведнъж скача и започва да крачи напред-назад, възхвалява концепцията *diffuso* и дава идеи за други села, до които трябва да направите еднокдневни екскурзии.



В моя дълъг списък на места за посещение по време на престоя ми в Кастилионе бях набелязал две села – Новара ди Сичилия и Монталбано Еликона. Валентино ми препоръча още две – Мота Камастра и Галодоро. Всички те бяха на около час с кола и единайсетте дни, които планирах да прекарам в тази част на Североизточна Сицилия, бяха достатъчни, за да ги посетя. Този избор се оказа свързан с едни от най-хубавите ми спомени от пътуването из острова.

Новара ми препоръчаха двойка приятели американци със сицилиански произход. И трябва да призная, избрах Монталбано Еликона заради първата част на името му – Монталбано, фамилията на моя любим сицилиански детектив, който възбуждаше въображението ми с десетки книги и с телевизионни предавания. Кореспондирах си неведнъж с автора Андреа Камилери и писах за неговия детектив и за това как загадките на Салво Монталбано дават на читателя автентична представа за сицилианското мислене и култура.

За това пътуване писах на Камилери с въпроса дали името на неговия герой идва от Монталбано Еликона и ако да, защо. Помощникът му ми изпрати отговор, с който разби моята илюзия – детективът бил наречен така в чест на близкия приятел на Камилери испанския писател Мануел Васкес Монталбан. Васкес Монталбан, който почина през 2003 г., беше много продуктивен писател, автор на криминални романи с главен герой испанския детектив Пепа Карвальо, който, както и Салво Монталбано, е гастроном, любител на хубавата храна. Интересна ирония, но селото, високо в Пелоританските планини северно от Кастилионе, нямаше нищо общо с моя сицилиански детектив. Все пак реших да отида. На картата изглеждаше малко и уединено дълбоко в планината. Но първо щях да отида в Новара ди Сичилия, селце с около 1600 жители...

***EPA***